

mr. sc. Radoslav Dodig, Ljubuški

ELABORAT

ISTRAŽIVANJA NA KORIDORU VC BIJAČA-KRAVICA:

Grobovi na lokalitetu Sekulan, Zvirici, 11.-13.1.2012.

LJUBUŠKI, 16.1.2012.

Na trasi autoceste koridora Vc kroz Zviriče u fazi izradbe elaborata (R. Dodig, *Autocesta na koridoru Vc: Lot 7, Dionica Bijača – Počitelj, namjena prostora unutar građevinske čestice*, Mostar, 2009.) evidentirani su spomenici kulture - lokaliteti Sulet i Grabovine iz brončanoga doba, koji su istraženi u listopadu i studenome 2011. Na lokalitetu Sekulan, uži predio Čevrtaljka (sadašnje Čvorište Zviriči), nisu u tadašnjoj etapi obilaska terena zamijećeni spomenici. Naime, trasa nije bila još detaljno obilježena i očišćena, usto nisu u to doba bili poznati svi planovi autoceste, posebice pristupne ceste. Kada su u studenom i prosincu 2011. strojevi počeli pripremati teren za trasu autoceste, bageri su na rubu pristupne ceste na čvorištu Zviriči, oko stotinjak metara sjeveroistočno od regionalne ceste R 423 Teskera-Bijača-Vid, naišli 8. prosinca 2011. na dva groba obilježena kamenjem. Uslijedila je prijava Policijskoj upravi Ljubuški (Službena bilješka PU Ljubuški, 15.12.2011.), koji su izišli na teren i označili vrpcom uočena grobna obilježja. Nakon toga lokalitet je obišlo *Povjerenstvo za istraživanje grobišta II. Svjetskog rata i poraća općine Ljubuški* – Zoran Veber i Tihomir Glavaš, arheolog. U *Izvešću o obavljenim istraživačkim radovima u Zviričima kraj Ljubuškoga* od 13. prosinca 2011. Tihomir Glavaš navodi da su grobovi bili obilježeni pobodenim klesanim kamenjem u obliku pravokutnika – sjeverni 2 x 0,60 m i južni 1,20 x 0,60 m. Dan poslije, 10. prosinca 2011., započelo je iskapanje lokaliteta s trojicom radnika. Skinuti su kameni okviri grobova i iskopan površinski sloj zemlje dubok 20 do 30 cm. Kako Tihomir Glavaš navodi, radovi nisu nastavljeni, jer se došlo do spoznaje "da nije riječ o ukopima iz posljednjega svjetskoga rata". Prema informacijama mještana vlasnik zemljišta je oko 1933. iz jedne prapovijesne grobne gomile, koju je prethodno raskopao, premjestio kosti u "za to pripremljene jame na obližnjoj ledini". Navodno se radilo o trima grobovima (?).

Kako se vrijeme oteglilo, investitor mi je uputio molbu da obavim istraživanje navedena lokaliteta. Izlaskom na teren utvrdio sam da se obilježeni lokalitet nalazi na širem predjelu Sekulan, na ranijoj k. č. 1117, k. o. Zviriči, mjesni naziv Čevrtaljka, vlasnica Manda Dodig (Blaževa), r. Jurković, zemljopisne koordinate N 48°07.913' E 17°35.238', n. v. 83 m. Nisam uspio doći do dokumentacije o početku iskapanja, već samo do izvješća iz Policijske uprave Ljubuški, s nekoliko fotografija. Istraživanja su započela 11. siječnja 2012. s dvojicom radnika, pod vodstvom Radoslava Dodiga, arheologa. Iskapanju su bili nazočni i službenici Policijske uprave Ljubuški, na čelu sa Željkom Brborom. U odloženom sloju prethodno iskopane zemlje nalazilo se kamenje koje je služilo za oznaku grobova. Koliko se moglo naknadno utvrditi, riječ je o amorfnim pločama različitih dimenzija: 37 x 34 cm, 40 x 22 cm, 50 x 35 cm, 32 x 26 cm, 37 x 22 cm, 126 x 31 cm. Dijelovi kamenje pobodena u zemlju imali su blijedu boju, dok su dijelovi iznad zemlje imali plavosivu patinu s lišajevima. Među pobodenim kamenjem nisu s vanjske strane groba pronađena nikakva vjerska obilježja, što ne znači da nisu propala, ako su bila od drveta. Prvo se krenulo s istraživanjem groba sa jugozapadne strane (G1). Nakon iskapanja sloja zemlje na dubini od 40 cm pojavile su se kamene ploče krovne grobne konstrukcije 1,82 x 0,26 m, orijentacija u smjeru sjeverozapad – jugoistok. Ploče nisu bile obrađene, niti pravilno raspoređene, srednji dio se urušio, jer

bočne grobne konstrukcije bile su nemarno postavljene od pruručno pronađenih kamenih ploča. Vršne ploče bile su različitih dimenzija: 74 x 35 x 12 cm, 74 x 38 x 11 cm, 43 x 30 x 6 cm, 43 x 27 x 8 cm. Bočne uspravne ploče grobne konstrukcije nisu bile obrađene ploče već ad hoc pronađene u prirodi dimenzija 20 x 14 cm (istok), 35 x 17 cm (zapad), 40 x 18 cm (sjever) i 74 x 15 x 17 cm (jug). Na površini grobne konstrukcije pronađene su dvije manje kosti – članci prsta. Ispod ploča nalazili su se ostaci kostura pokojnika, ali zatrpan slojem zemlje crvenice, dobrim dijelom vlažne, jer su se nalazile na dubini oko 45 cm. Kostur je bio položen u ispruženu položaju, s glavom na sjeverozapadnoj strani. Lubanja je bila dobro oštećena, nije pronađen donji dio čeljusti, dok su se bolje očuvale kosti udova, kralježaka, rebara i sitnijih kostiju šake i stopala. Sudeći prema dimenzijama femura (42,5 cm) pokojnik je mogao imati visinu od 1,70 m. Na dnu groba, uz ostatke stopala pokojnika, pronađena su dva željezna korodirana predmeta, u obliku polumjeseca. Riječ je o metalnim pločicama za potpetice cipela, obično vojničkih cokula, kakve su ušle u upotrebu u vrijeme cara Napoleona I. Bonapatea (1769-1821). Unutarnji dio pločica bio je širok 6 cm, duljina je iznosila 5 cm, dok je širina pločice bila 0,5 cm. Na sredini bili su očuvani metalni šiljci za učvršćivanje u potplatu cipele. Osim željeznih pločica cipela, nije bilo nikakvih nalaza odjeće, obuće, nakita ili drugih predmeta.

Sutradan, 12. siječnja 2012. otpočelo se, također s dvojicom radnika, s iskapanjem drugoga groba (G2), sa sjeverne strane lokaliteta. Kao i prvoga dana, uz istraživače i voditelja R. Dodiga, bila je nazočna i ekipa PU Ljubuški. Nakon iskopa sloja zemlje na dubini od 42 cm pojavile su se krovne grobne ploče. Orijentacija groba također je bila sjeverozapad – jugoistok, 1,82 x 0,80 m, paralelno s prvim grobom na udaljenosti 90 cm od njega. Ploče su, kao i u prvome grobu bile nepravilna oblika, bez obrade i različitih dimenzija: 35 x 34 x 9 cm, 36 x 44 x 7 cm, 27 x 29 x 8 cm, 40 x 27 x 7 cm, 43 x 40 x 6 cm. Najveća je bila grobna ploča iznad glave pokojnika 86 x 44 x 17 cm. Bočne oloče, ukopane u zemlju okomito, bile su dosta nepravilne, različitih dimenzija: 20 x 47, 35 x 23 x 13 cm (jug), 47 x 35 cm (sjever), 29 x 34 x 10 cm (istok) i 28 x 43 (zapad). Grobna konstrukcija bila se urušila, pa su kosti pronađene zasute čvrstim slojem zemlje crvenice. No za razliku od prvoga groba drugi grob bio je solidnije urađen, znatno širi i dublji – 42 cm, pa su se kosti pojedinačno dobro očuvale. To se u prvom redu odnosi na lubanju pokojnika, ali i na brojne sitne kosti šaka, stopala, kralježaka i rebara. Prema visini femura može se izračunati da je visina pokojnika bila 1,70 m, identično kao i u prvome grobu. Nije bilo nalaza odjeće, obuće ili nakita, već opet u podnožju groba dvije željezne pločice za potpetice cipela, sličnih dimenzija kao i u prvome grobu.

Na temelju obavljenih istraživanja preliminarno se može utvrditi da u grobovima na lokalitetu Sekulan, na čestici 1117, k. o. Zvirici pod nazivom Čevrtaljka, nisu bile naknadno pokopane kosti iz prapovijesne gomile. Za razliku od kostiju iz brončanodobnih gomila, koje su često oštećene, vrlo krhke i uvijek na gomili, jer su ukopi bili u zgrčenu položaju, ovdje se radilo o ukopu u ispruženu položaju. U takvom položaju pronađena je većina kostiju, premda

je vezivno tkivo bilo istrulo. Osim toga, stupanj očuvanosti kostiju, u vlažnoj zemlji crvenici, s dosta plitkim ukopom, četrdesetak cm ispod površine, odaje znatno mlađe vrijeme. Nalaz željeznih potpetica uz noge pokojnika govori također o novom vijeku. Ipak, kosti u dvama grobovima na Zvirićima stariji su od II. Svjetskoga rata. Možda se može sumarno govoriti o razdoblju između 1878. i 1918. (austougarsko zaposjednuće Bosne i Hercegovine i Prvi svjetski rat), kada su smrtna stradanja i ukopi daleko od domova bili česti. Grobovi su bili na otvorenom, podalje od seoskih groblja u Zvirićima i u susjednoj Bijačii. Ipak, bez antropoloških i radiokarbonskih analiza teško je govoriti o okolnostima i vremenu smrti osoba, čije su kosti pronađene u grobovima na trasi autoceste u Zvirićima.

Trećega dana istraživanja, 13. siječnja 2012. obavljena su fotografska snimanja grobova, nalaza i kostiju. Frano Sesar obavio je geodetska snimanja grobova i njihovu poziciju na trasi autoceste. Ad hoc očišćeni su nalazi, kosti i obavljena završna mjerenja na lokalitetu. Kostii, obilježene i zapakirane, kao i željezni nalazi, predani su u Arheološku zbirku Franjevačkoga samostana Humac, Ljubuški, kustosuu fra Milanu Jukiću.

